

НАВИЧКИ SOFT SKILLS ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПАТОПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

SOFT SKILLS WHEN CONDUCTING A PATHOPSYCHOLOGICAL RESEARCH

Серед працівників у сфері освіти, політики, педагогів та психологів дедалі більше зростає зацікавленість навичками спілкування. У дослідженні представлено обґрунтування того, що використання терміна *soft skills* значно розширилося і включає різноманітні якості, риси, цінності, а також емоційний інтелект особистості. Уточнено, що названі категорії можуть виступати й як навички у цілому, оскільки дослідження *soft skills* передусім зосереджені на потребах та вимогах світових тенденцій ринку праці. У дослідженні *soft skills* визначено як навички, необхідні для досягнення успіху у професійній діяльності, отриманні освіти та житті у цілому; вивчено ефективність усього освітнього процесу залежно від розвитку досліджуваних навичок. Ураховуючи непослідовність у попередніх дослідженнях ефективності навчання «м'яких навичок», тестування ефективності навчання навичок *soft skills* усе ще є актуальним та невідкладним, оскільки відіграють важливу роль у визначенні індивідуальної ефективності в організаціях. Новизною нашого дослідження є перевірка ефективності навчання *soft skill* експериментальним методом, оскільки він є одним із найкращих методів для оцінки ефективності програми навчання. Здатність співпереживати вимагає внутрішньо-особистісних навичок або досить суттєвого самоконтролю, а також у спілкуванні, яке вимагає розвиток міжособистісних навичок. Проведений аналіз літератури свідчить, що актуальною є пропозиція застосувати поглиблений підхід до вивчення навичок *soft skills* задля досягнення консенсусу щодо того, що такі навички являють собою, та методи формування.

Ключові слова: «м'які навички», компетентність, психологи, освіта, навички, спілкування.

There has been a progressively heightened preoccupation with soft skills among education stakeholders such as policymakers, educational psychologist, and researchers. This review presents evidence to suggest that the use of the term "soft skills" has expanded to encompass a variety of qualities, traits, values, and attributes, as well as rather distinct constructs such as emotional labor and lookism. It is argued here that these infinite categories of things can be skills because soft skills research is primarily focused on what are the needs and requirements in the world of work. In this research study, soft skills were generally defined as the skills necessary to succeed in the workforce, higher education, and life. This study examines the effectiveness of training, especially in the soft skill domain. Considering inconsistency in previous studies on soft skills training effectiveness, testing the effectiveness of soft skills training is still relevant and urgent because soft skills have an important role in determining individual performance in organizations. The novelty of this research are: testing the effectiveness of soft skill training using the experimental method. The experimental method is the best method for evaluating the effectiveness of a training program. The ability to empathize requires intrapersonal skills or very strong self-management, as well as in communication that requires strong interpersonal skills. The paper proposes that an in-depth and embedded approach to studying soft skills should be pursued to reach a consensus on what they are and how to develop them because otherwise they will always be expanded before restricted (as they have become ambiguous) in their meaning and definition.

Key words: soft skills, competence, psychologists, education, skills, communication.

УДК 316.61:[159.98:159.97](045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.45.46>

Гуртовенко Н.В.

к. психол. н., доцент кафедри психології
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

Актуальність дослідження. Перше використання терміна «навички» датується XIII ст. [9], де навички розглядаються як «спритність або координація під час виконання поставлених завдань», «здатність ефективно та легко використовувати свої знання під час виконання завдань», «набута здатність робити щось компетентно». У таких поняттях визнається саме практичне використання навичок. У роботах Гілберта Райла (1949) та Карла Поланьї (1962) відзначається, що вміння розуміється як знання, а отже, поняття «знання» та «навички» розглядаються як «взаємно конститутивні» [10, с. 251].

У подальших дослідженнях термін «навички» значно розширився, набувши цілої низки визначень. Термін досить часто відноситься до установок, бажань та схильностей (Джонатан Л. Пейн, 2004; Лінда Кларк та Крістофер Вінч, 2006), а іноді використовується як заміна термінів «досвід» та «компетентність» (Томас Пейн [11, с. 356]; Річард Прінг [12, с. 110]; Майкл Ераут та Венді Гірш). Таке розширення значення визначило появу нових категорій та підкатегорій даного поняття.

Виклад основного матеріалу. Універсальність терміна дає можливість вико-

ристання його в контексті низки наукових дисциплін. Дослідження навичок досить широко поширені в міжнародній літературі, а саме у когнітивних дослідженнях (Джон Роберт Андерсон [4, с. 20], освіті (Лінда Кларк та Крістофер Вінч; Майкл Ераут та Венді Гірш; Ріттер та ін.), політиці (Мартін Вольф [14, с. 324]; Девід Еванс), менеджменті (Трейсі Кантровіц; Дебора Х. Стівенсон та Джо Енн Старквезер) або в медицині (Пітер Магуайр та Керолін Пітсітлі [8, с. 697]).

Саме поява та використання категорії навичок soft skills означає розподіл між когнітивними та так званими «технічними» навичками. Генезис та використання терміна простежується ще в 1972 р. у документації армії США (Кодрон, Кріс Тіллі). Сьогодні поняття навички soft skills включає такі категорії:

- якості – включають здатність до адаптації, гнучкість, відповідальність, увічливість, чесність, професіоналізм та ефективність, а також такі цінності, як надійність та професійна етика (М. Вотс та Р. К. Вотс; Анна Тулумакос; Марсель М. Роблес; Луїс Бальєстерос-Санчес та ін. [5, с. 1921]);

- мотивація – бажання навчатися іншим навичкам, працьовитість (Кетлін Стас; Джейн Ендрюс та Хелен Хігсон; Марія Чинкве [7, с. 87]);

- вирішення проблем, прийняття рішень, аналітичне мислення, креативність, критичність суджень (Барбара Чіматті; Клер Сукчі; Хантер Стоктон Томпсон [13, с. 12]);

- лідерські та управлінські навички: самосвідомість, управління своєю поведінкою (Ровена Кросбі; Луїс Бальєстерос-Санчес та ін.; Барбара Чіматті [6, с. 122]; Хантер Стоктон Томпсон [13, с. 9]);

- міжособистісні, соціальні навички та робота в команді: ефективна та продуктивна міжособистісна взаємодія (Трейсі Кантровіц; Клер Сукчі; Хантер Стоктон Томпсон [10, с. 8]);

- комунікативні навички (М. Вотс та Р. К. Вотс; Дебора Х. Стівенсон та Джо Енн Старквезер; Марсель М. Роблес; Марія Чинкве [7, с. 88]); вирішення конфліктів, набуття навичок переконання (Марія Чинкве [7, с. 90]; Клер Сукчі);

- естетика (Денніс Ніксон, Кріс Уорхерст, Елі Даттон та ін.; Марсель М. Роблес);

- здатність планувати та досягати цілей (Барбара Чіматті) [6, с. 126].

Отже, літературні джерела описують навички soft skills як досить широкий та різноманітний діапазон категорій (наприклад, якості, риси, цінності, схильності тощо), що унеможливорює об'єднання в одне ціле. Такий підхід впливає на більш глибоке

розуміння характеристик навичок soft skills, що, своєю чергою, впливає на мислення, що лежить в основі їх розвитку.

Отже, навички soft skills – це міжособистісні якості, необхідні для досягнення успіху під час виконання поставлених завдань, тобто це те, як ви працюєте з іншими та ставитеся до оточуючих. Іншими словами, навички співпраці з людьми, а також навички, що допомагають працювати з іншими для досягнення поставлених цілей.

Розглянемо навички soft skills, які найбільш важливі для психолога, а саме під час проведення патопсихологічного дослідження. Найбільш важливою навичкою є вміння спілкуватися. Навички спілкування важливі майже завжди. Ви також повинні вміти розмовляти чітко та ввічливо особисто, по телефону та письмово. Досить важливо бути хорошим слухачем, адже вміння слухати є особливо важливою навичкою в роботі психолога. Також важливими є навички невербального спілкування, переконання, розуміння мови тіла та ін.

Незалежно від поставлених завдань психолог повинен вміти аналізувати ситуації та приймати зважені рішення. Навички, пов'язані з критичним мисленням, включають креативність, гнучкість та допитливість, а також адаптивність, творчі здібності, бажання вчитися та вирішувати поставлені завдання, винахідливість, толерантність до змін та невизначеності.

Досить важливою навичкою під час проведення патопсихологічного дослідження є також вміння працювати в команді. Деякі навички, пов'язані з командною роботою, включають вміння комунікувати з іншими. Ще одна пов'язана навичка – здатність приймати та використовувати поради на практиці, робота зі складними ситуаціями, емоційний інтелект, емпатія та орієнтованість на результат.

Психологічні підходи до міжособистісного спілкування допоможуть нам визначити ключові поняття в розвитку навичок міжособистісного спілкування. Аллен Ньюелл (1990) у праці «Єдині теорії пізнання» детально розкрив психологічні погляди на міжособистісне спілкування. Сфери психології та комунікації тісно пов'язані між собою, а межа часто досить розмита. Отже, дослідники в галузі комунікації продовжуватимуть у майбутньому як навчатися у психологів, так і надавати необхідну інформацію.

Також Джордж К. Гоманс (1950) визначає такі елементи, коли отримано певне завдання: почуття, активність (діяльність) та взаємодія. Почуття належать до мотивованої потреби особистості для об'єднання, а також до позитивних та негативних сто-

сунків, які виникають в учасників. Діяльність – це певний ярлик, який присвоюється конкретним діям, які виконують учасники та пов'язані з ними поставлені завдання. Взаємодія належить до міжособистісного спілкування, яке відбувається під час здійснення діяльності. Діяльність, взаємодія та почуття взаємозалежності тісно пов'язані між собою, тобто збільшення або зменшення будь-якого одного елемента впливає на два інших. Такі погляди підкреслюють психологічну основу проблеми розвитку міжособистісних стосунків під час спілкування.

Гаррі Стек Салліван (1892–1949), американський психолог і психіатр, засновник інтерперсонального психоаналізу, визначив для послідовників теорію психіатрії, засновану на міжособистісній компетентності, уважав, що психіатрія – це вивчення того, що відбувається між людьми. Салліван запропонував теорію психіатрії, яка зосереджена на ролі міжособистісних відносин, суспільства та культури як основних детермінант розвитку особистості та психопатології. Для нього особистість – це гіпотетична сутність, яку неможливо досліджувати чи вивчати окремо від міжособистісної ситуації, у якій це проявляється. Тому одиницею дослідження є не окрема людина, а міжособистісна ситуація.

Таким чином, одними з важливих компонентів soft skills фахівців соціономічних професій визначають: соціально-комунікативну компетентність, яка виявляється у спроможності ефективно взаємодіяти, незважаючи на суттєві зміни соціального середовища; психологічну готовність та розвинуті вміння спілкуватися; навички конструктивного діалогу у спілкуванні; потенційні внутрішні ресурси, необхідні для проектування ефективної комунікативної взаємодії у певних ситуаціях.

Якщо ж ми будемо розглядати принципи побудови патопсихологічного дослідження, то насамперед слід зазначити, що дослідження порушень особистості не має однозначного характеру. Воно може виражатися в аналізі змін будови мотивів, їх ієрархії, смислоутворення, порушенні самооцінки та рівня домагання, порушенні спілкування, самоконтролю та саморегуляції в аналізі формування нових патологічних мотивів та потреб. Тому вважаємо за необхідне зупинитися на двох важливих положеннях.

Численними дослідженнями у сфері порушень особистості доведено, що саме практика медицини, особливо психоневрології, виявилася плідною під час вирішення багатьох питань психології особистості, бо, як сказав ще у XIX ст. В. К. Кандинський,

хвороба є те ж життя, що тече за тими самими закономірностями, що і нормальне, але в змінених умовах. Слід зазначити, що, проводячи дослідження особистих питань аномальної психології особистості, ми неминуче натрапляємо на низку серйозних методологічних проблем. Назвемо лише деякі з них:

- проблема співвідношення біологічного та соціального у розвитку психіки людини;
- проблема набутого та вродженого у формуванні особистості;
- проблема індивідуальних властивостей особистості;
- проблема умов виникнення аномальних мотивів і потреб та ін.

На чому слід також зупинитися, так це на питанні принципів побудови патопсихологічного дослідження та застосуванні особистісних методик. Досить часто нівелюється, що за будь-яким методом завжди стоять методологія, світогляд, теоретична думка вченого, який створив ту чи іншу методику. Тому методологічно необґрунтовано за допомогою якогось одного методу вирішувати питання психології особистості.

Під час патопсихологічного дослідження особистості перед психологом стоїть найскладніше завдання: розібратися в особистості, лише даючи відповіді на поставлені питання. Дослідник повинен чітко уявляти, що слід досліджувати у кожному окремому випадку. Потрібно знайти можливість оцінити мотиви, установки, цінності, конфлікти, поєднання яких і є особистістю. Тому будь-яке завдання, що стосується проблеми особистості, чи то теоретичне, чи практичне, вимагає глибокого методологічного підходу.

Під час дослідження змін особистості дані, отримані за допомогою методик, слід аналізувати у поєднанні з дослідженням реальної ситуації. Некоректно на підставі даних однієї методики робити висновки щодо профпридатності, судової чи професійної експертизи, рекомендувати методи психокорекції.

Як правило, психолог, який, наприклад, працює у клініці, диспансері, має можливість ознайомитися з об'єктивним анамнезом життєвого шляху людини до її захворювання, з поведінкою у відділенні, способом спілкування з іншими хворими, персоналом, поведінкою у цілому, тобто патопсихолог повинен ознайомитися з етапами життя хворого об'єктивними способами, а не з його слів.

Саме вивчення минулого життєвого шляху, минулих турбот та цінностей людини, досить часто визначає вибір методичних прийомів для дослідження особистісних особливостей.

Патопсихологічний експеримент, спрямований на вирішення практичних завдань, є спільною роботою, спілкуванням експериментатора та досліджуваного. Наприклад, у хворого щодо пізнавальної діяльності виявилася тенденція до використання латентних ознак. Водночас ставлення до експериментатора та експерименту у цілому, способи спілкування були відповідними. Тоді експериментатор повинен вирішити, чим викликані невідповідності вище описаних особливостей, а тому слід вирішити, як будувати експеримент далі та які саме методики використовувати.

Патопсихологічне дослідження особистості завжди націлене на дослідження конкретної людини та допомагає експериментатору виявити мотиви певної діяльності. Патопсихологічний експеримент є особливим видом діяльності, що відображає реальну життєву позицію.

У нашому дослідженні ми проаналізували розвиток навичок soft-skills у процесі навчання майбутніх психологів, а саме для вивчення комунікативної компетентності нами було використано методику «Діагностика комунікативного контролю». Метою даної методики є дослідження у майбутніх психологів рівня комунікативного контролю. Високий рівень комунікативного контролю характеризується обізнаністю, контролем своєї комунікації. Своєю чергою, для низького рівня комунікативного контролю характерні прямолінійність та неспроможність контролювати процес спілкування. У даній методиці запропоновано десять тверджень, серед яких потрібно вибрати відповідь «вірно» чи «невірно». За результатами дослідження нами визначено рівні комунікативного контролю, а саме:

– високий рівень комунікативного контролю характерний для 21 %: постійно слідкують за собою, управляють проявом своїх емоцій;

– середній рівень характерний для 59 %: у спілкуванні щирі, щиро ставляться до інших, але стримані в емоційних проявах, співвідносять свої реакції з поведінкою оточуючих;

– низький рівень – 20 %: висока імпульсивність у спілкуванні, відкритість, розкутість, поведінка мало змінюється залежно від ситуації і не співвідноситься з поведінкою інших людей.

Для дослідження емоційної компетентності нами вибрано «Методику діагностики «перешкод» у встановленні емоційних контактів» (за В. Бойком). Методика дає змогу встановити емоційні перешкоди на шляху встановлення емоційних контактів. Дана методика надає нам можливість виявити:

труднощі у встановленні емоційних контактів; прояви некерованості емоціями та невмінням їх дозувати; невміння передавати та виявляти емоції; переважання негативних емоцій; небажання контактувати на емоційній основі. Також за допомогою вказаної методики можна визначити психоемоційні чинники комунікативних бар'єрів, які тісно пов'язані з емоційною сферою, виявити емоційні перешкоди на шляху до встановлення емоційного контакту. У даному опитувальнику запропоновано двадцять п'ять тверджень, на які необхідно надати відповідь «так» або «ні». За результатами проведеного опитування нами отримано такі результати:

– високий рівень – у 21 % емоції не створюють «перешкод» у встановленні контактів;

– середній рівень – 48 % існують труднощі з емоційною взаємодією, але вони спроможні з докладанням певних зусиль це контролювати та корегувати;

– низький рівень – 27 % – емоції та неспроможність контролювати ситуацію ускладнюють спілкування з оточуючими;

– критично низький рівень – 4 % – емоції значною мірою заважають у встановленню контактів.

Як зазначалося вище, однією з важливих навичок soft-skills є саме навички командної роботи майбутніх психологів, тому вважаємо за необхідне дослідити вказані навички за методикою «Здатність до командної роботи» (за І. Вертейко). Головним аспектом даної методики є вивчення навичок командної роботи, способів та моделей поведінки учасників, а також визначення рівня здатності до командної роботи. Указана методика містить дев'ять тверджень, на які необхідно вибрати варіанти відповідей «а», «б» чи «в». За результатами проведеної методики ми визначили:

– низький рівень здатності до командної роботи – 14 %;

– середній рівень – 56 % здатності до командної роботи;

– високий рівень – 30 % проявляє спроможність до командної роботи.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, методологічні основи патопсихологічного експерименту, а також результативність проведеної роботи полягають у тому, що експеримент дає змогу формувати особливу форму діяльності, до якої включено найголовніші індикатори діяльності (системного) підходу до особистості: мотивованість дій, цілеспрямованість, можливість контролю, регуляція, критичність. Патопсихологічний експеримент спрямовано на аналіз індивідуальної особистості, а не на виділення окремих характеристик.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коваль К. О. Розвиток soft skills у студентів – один із важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного університету*. 2015. № 2. С. 165.
2. Наход С. А. Значущість soft skills для професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5*. 2018. Вип. 63. С. 132.
3. Шандрук С. К. Психологія професійних творчих здібностей : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. С. 189.
4. Anderson J. R., Reder L. M., Simon H. A. Situative versus cognitive perspectives: form versus substance. *Educ. Res.* 1997. № 26. P. 18–21.
5. Ballesteros-Sanchez L., Ortiz-Marcos I., Rivero R. R., Ruiz J. J. Project management training: an integrative approach for strengthening the soft skills of engineering students. *Intern. J. Eng. Educ.* 2017. № 33. P. 1912–1926.
6. Cimatti B. Definition, development, assessment of soft skills and their role for the quality of organizations and enterprises. *Intern. J. Q. Res.* 2016. № 10. P. 97–130.
7. Cinque M. MOOCs and soft skills: a comparison of different courses on creativity. *J. Learn. Knowl. Soc.* 2017. № 13. P. 83–96.
8. Maguire P., Pitceathly C. Key communication skills and how to acquire them. *Br. Med. J.* 2002. № 325. P. 697–700.
9. Merriam-Webster, Imagination. *Merriam-Webster Dictionary Online*. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/imagination>. Accessed October 20, 2018.
10. Orlikowski W. J. Knowing in practice: enacting a collective capability in distributed organizing. *Organ. Sci.* 2002. № 13. P. 249–273.
11. Payne J. The unbearable lightness of skill: the changing meaning of skill in UK policy discourses and some implications for education and training. *J. Educ. Policy.* 2000. № 15. P. 353–369.
12. Pring R. The skill revolution. *Oxford Rev. Educ.* 2004. № 30. P. 105–116.
13. Thompson S. The power of pragmatism: how project managers benefit from coaching practice through developing soft skills and self-confidence. *Intern. J. Evid. Based Coach. Mentor.* 2019. № 17. P. 4–15.
14. Wolf A. Education and economic performance: simplistic theories and their policy consequences. *Oxford Rev. Econ. Policy.* 2004. № 20. P. 315–333.